

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581



Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3704>

YAZICIZÂDE ALİ'NİN "TEVÂRÎH-İ ÂL-İ SELÇUK" ADLI ESERİNDE KELİME GRUPLARI WORD GROUPS IN YAZICIZÂDE ALI'S WORK "TEVÂRÎH-İ ÂL-İ SELÇUK"

Merve ŞENCAN*

Öz

Orta Çağ Türk tarihi ile ilgili ana kaynak niteliği taşıyan eserlerin sayısı oldukça sınırlıdır. 15. asır müverrihlerinden olan Yazıcızâde Ali'nin 1436'da II. Murad döneminde kaleme aldığı *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* da bu tarihi kaynak eserlerin arasındadır. *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk*, *Oğuz-nâme*, *Selçuk-nâme* gibi birçok farklı şekilde adlandırılmaktadır.

Selçuklu tarihi niteliğinde bulunan diğer eserlerden farklı olarak *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, içerdiği konular itibarıyla İslam öncesi Türk tarihi, Selçuklular, Gazneliler, Moğollar, Harzemşahlar, Anadolu Beylikleri dönemi ve Osmanlı tarihinin başlangıç dönemlerinin dile getirildiği adeta Genel Türk Tarihi niteliği taşıyan bir eserdir. Eser yardımıyla Türklerin tarih sahnesine çıkışları, Oğuz boylarının isimleri, tamgaları, sünükleri, gelenekleri, han ve bey olma usulleri, devlet yönetiminde uygulanan ikili teşkilat, Selçuklu şeceresi ve diğer devletlerle olan ilişkileri hakkında önemli ve detaylı bilgilere de ulaşılabılır.

Bu çalışmada, Yazıcızâde Ali ve yazmış olduğu *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* adlı eserin önemi, nüshaları, dili ve üslubu hakkında bilgi verilmiş olup, eser kelime grupları bakımından değerlendirilmiştir. Kelime gruplarıyla ilgili cümleler incelenirken Leyla Karahan'ın "*Türkçede Söz Dizimi*" adlı kitabı temel çerçeve olarak kabul edilmiştir. Son olarak incelemeden elde edilen sonuçlara ve kaynaklara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, *Selçuk-nâme*, *Oğuz-nâme*, Kelime grupları

Abstract

Middle age Turkish history works as a main source are limited. The 15th century historian Yazıcızâde Ali's work *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, which is written in 1434, Murad the 2nd period, is one of the main source in this age. It is known with many different names as *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk*, *Oğuz-nâme*, *Selçuk-nâme*.

Tevârîh-i Âl-i Selçuk is different than other works in the history of Seljuk with its content. Therefore, in this work pre-islamic Turkish History, Seljuk, Ghaznavid, Mongols, Kharzem Shah State, the period of Seigniorship of Anatolia and the history of Ottoman Empire's beginning are mentioned and can be named as a Overall Turkish History. With the help of the work one can reach the important and detailed information about names, tamgas, bones, traditions, the method of being khan and bey, usage of dual administration in governance, the family tree of Seljuk, and the details relationship with other governments of the Oghuz tribe.

In this article, the information about the importance of the work, copies, its language, its wording of *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* by Yazıcızâde Ali, are given and addition to that word groups are evaluated. Sentences, which are constructed by word groups, are evaluated with the frame of "*Türkçede Söz Dizimi*" by Leyla Karahan. Lastly, the outcomes of the analyzing and resources are mentioned in the article.

Keywords: Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, *Selçuk-nâme*, *Oğuz-nâme*, Word Groups.

* Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Yüksek Lisans Öğrencisi, mervebasal1994@gmail.com



1.GİRİŞ

1.1. Selçuk-nâme'nin Müellifi ve Yazılış Tarihi

XV. asır müverrihlerinden olan Yazıcızâde Alî'nin hayatıyla ilgili detaylı bilgilere günümüz ilmi kaynaklarıyla ulaşılmak pek de mümkün olmamıştır (Bakır, 2017, XXVII).

Müellifin kendisi de eserinin herhangi bir yerinde ne kendisi ne de ailesi ne de görevi hakkında açık bir bilgiye yer vermiştir. Yazıcızâde Alî'nin hayatını ancak kendi eserlerinden, yaşadığı devir hakkında yapılan çalışmalardan ve devrin müelliflerinin çalışmalarından faydalanılarak aydınlatma yoluna gitmek mümkün olabilecektir (Bakır, 2017, XXVII).

Yazıcızâde Alî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında geniş bilgilere sahip değiliz. Fakat II. Murad zamanında yaşadığı, Mısır'a Memluk sultanlarına elçi olarak görevlendirildiği bilinenler arasındadır (Demir, 2011, 53). Yazıcıoğlu Ali olarak da zikredilmektedir.

Selçuk-nâme'nin yazılış tarihi konusunda farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılar 827 / 1423 tarihini esas almışlardır. Fakat II. Murad'ın 1421'de tahta çıktığını dikkate alırsak bu kadar büyük bir eserin iki yıl gibi kısa bir zamanda yazılabilmesi mümkün görünmemektedir. Eser muhtemelen 1436'da bitirilmiştir (Demir, 2011, 53).

Yazıcıoğlu Ali, eserini Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'a (saltanat yılları: 1421 - 1451) takdim etmiştir (Demir, 2011, 54).

II. Murad döneminden itibaren Osmanlı hanedanı, Türklüğe ve Türkçeye ciddi anlamda ağırlık vermeye başlamıştır. Din, tıp, ahlak ile ilgili eserler, siyasetnameler, sözlük ve ansiklopediler II. Murad döneminde Türkçeye çevrilmiştir. Türklüğün kaynaklarını Arap tarihi içinde değil, bizzat aslından, Türk tarihinin bir parçası olarak ele almaya başlamışlardır (Demir, 2011, 53).

1.2. Tevârih-i Âl-i Selçuk

Yazıcızâde Alî, Tevârih-i Âl-i Selçuk adlı eserini Osmanlı Sultanı II. Murad'ın isteği üzerine kaleme almıştır (Bakır, 2017, XXXV).

Tercüme bir eser ortaya çıkarmak amacıyla işe başlayan müellif, eserin bazı bölümlerini kaldırarak, bazı bölümlerine kendisinden ekler koyarak tamamen farklı bir eser meydana getirmiştir.

Müellif eserine Oğuzlarla ilgili kronolojik ve tarihi bilgilerin anlatıldığı *Oğuz-nâme* adlı bir bölüm ekleyerek başlamıştır. Türklerin soyunun Nuh Peygamberin oğlu Yafes'e dayandırılmıştır. Ayrıca Tevârih-i Âl-i Selçuk'ta gösterilen Oğuz boylarının tamgaları Reşide'ddin Fazlullâh'ın, *Câmi'u't-tevârih* adlı eserinden istifade edilerek hazırlanmamış, Yazıcızâde 'Alî tarafından bizzat esere konulmuştur. Burada kullanılan tamgaların tamamı ve boy adlarının çoğunluğu hiçbir eserde bu şekilde gösterilmemektedir. Yazıcızâde 'Alî bu tamgaları eserinde, diğer eserlerden farklı olarak, belli bir düzen içerisinde itinalı ve altın yıldızlı olarak çizmiştir (Bakır, 2017, XLVI-XLVII).

Yazıcızâde 'Alî'nin yapmış olduğu eklemelerden dolayı eser Türkiye Selçuklularının tarihinin anlatıldığı kitap niteliğinden çıkıp, İslam öncesi Türk tarihi, Selçuklu, Moğol, Gazneliler, Harzemşahlar, Anadolu Beylikleri Dönemi ve Osmanlı tarihinin başlangıç devirlerinin dile getirildiği bir Türk Tarihi niteliği kazanmıştır. Toplam dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde Türk ve Moğol boylarının tarihi ile şeceresi ve oğuz boylarının adlarının nereden geldiği, tamga ve ongunlarının neler oldukları anlatılmaktadır (Bakır, 2017, XXXVI).

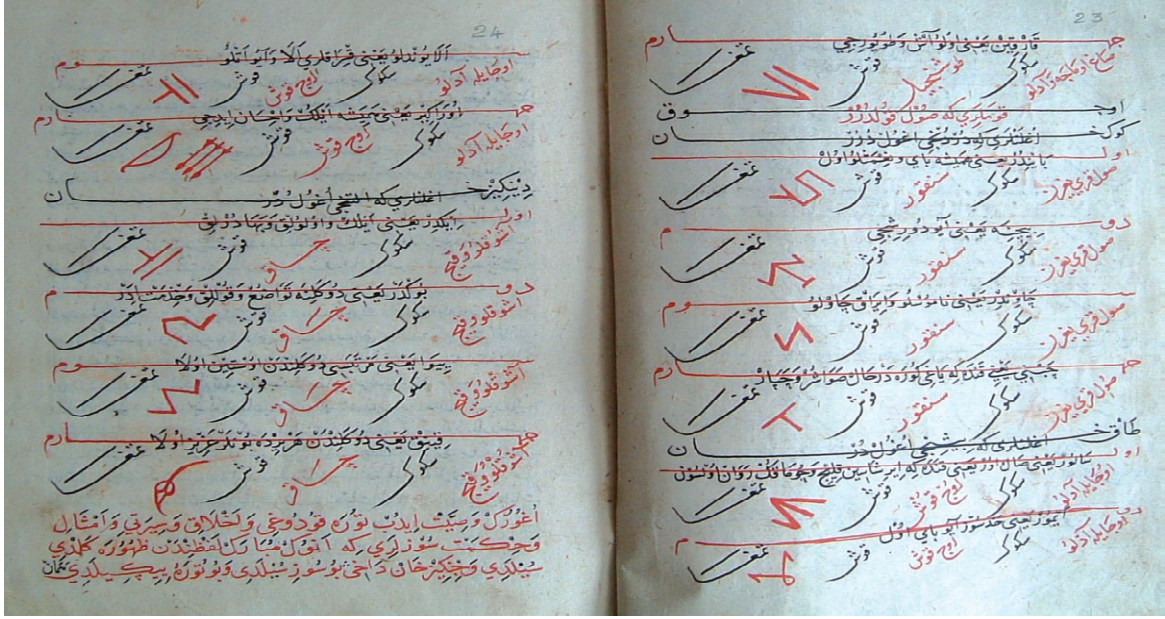
İkinci bölüm ise Selçuklu hükümdarlarını, Oğuzlara bağlayarak Büyük Selçuklu Tarihine giriş yapar. Selçuklular hakkında övgüler ve boy beylerinin oturdukları mevkiiler dile getirilir (Bakır 2017: XXXVII).

Üçüncü kısım Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna kısaca değinilerek başlar ve İbn Bibî'nin kaleme aldığı el- Evâmirü'l 'Âlâ'iyye fi'l-muri'l 'Alâ'iyye'nin Farsça'dan tercümesiyle son bulur.

Son bölüm ise Gazan Han (1295-1304)'ın ölümünden sonra Anadolu'daki siyasi ve ictimâî durum, Osmanlıların mensup olduğu boy ve Anadolu'ya gelişleri anlatılarak son bulmaktadır.

Eser bir bütün olarak ele alındığı zaman İslam öncesi Türk tarihinden Osmanlıların kuruluşuna kadar geçen dönemin anlatıldığı bir kaynak özelliği taşımaktadır. Oğuz boylarının isimleri, tamgaları, sünükleri ve görevlerinin anlatıldığı kaynaktan; devlet yönetiminde uygulanan ikili teşkilat, han ve bey olma usulleri dile getirilmiştir. Boy beylerinin makam ve mevki sıraları, sünük paylaşma usulleri aynı zamanda düğün, toplantı gelenekleri dile getirilmiştir.

Eserde Selçuklular devri ordu sistemi, unvanlar, diğer devletlerle olan ilişkiler, hükümdarların tahta geçiş usulleri ve o devir Anadolu'sundaki yer ve şahıs adları hakkında bilgilere ulaşılabilir.



Selçuk-name'de Oğuz Damgaları ve Boylar Hakkında Bilgiler (Yazıcıoğlu Ali,
Tevarih-i Al-i Selçuk, Topkapı Sarayı, Revan, nu: 1390)

1.3. Eserin Nüshaları

Yazıcızâde Ali tarafından kaleme alınan *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'un Türkiye ve Dünya Kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz toplam 9 nüshası, 2 tane de neşir çalışması bulunmaktadır. Bu nüshaların çoğunluğu tamdır, ancak geç dönemlerde kaleme alınan nüshalar eserin sadece belli bölümleri alınarak istinsah edilmiştir. Umumiyetle az bir bölümü harekelenerek (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 1391 numaralı nüsha hariç) istinsah edilen bu nüshaların, son dönemlerde kaleme alınanlarda ise hiç hareke kullanılmamış ve bunlar rik'a türüyle yazılmıştır.

Niğdeli Kadı Ahmed (ö.734/1334), el-Veledü's-şefik adlı Farsça eserinde (vr.140b, 141a) (Süleymaniye Ktp, Fatih, nr. 4519) bir Selçukname yazdığını zikrediyorsa da bu eser kayıptır (Merçil, 2009, 397-398).

Yazıcızâde Ali tarafından Osmanlı Sultanı II. Murad döneminde kaleme alınan *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'un tespit edilen nüshaları şunlardan ibarettir:

- 1.Topkapı Nüshası (R.1390)
- 2.Topkapı Nüshası (R. 1391)
- 3.Topkapı Nüshası (R. 1392)
- 4.Topkapı Nüshası (R. 1393)
- 5.Paris Nüshası (Supp. Turc. 737)
- 6.Berlin Nüshası (Ms. Or. Quart. 1823)
- 7.Ankara Nüshası (Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi İsmail Saib Bölümü, nr. 1727)
- 8.İstanbul Üniversitesi Nüshası (Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. T. 9291)
- 9.Houstma Neşri
- 10.Ali Emiri Nüshası (Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Tarih, nr. 332) (Bakır, 2017, LIX - LXVIII).

1.4. Eserin Dili ve Üslubu

Tevârih-i Al-i Selçuk, Oğuz Türkçesinin önemli dil yadigârları arasında yer almaktadır. Oğuzcanın yazı dili olarak Anadolu'da hâkim duruma geçtiği yıllarda, sade denilebilecek bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak Arapça ve Farsça kelimeler yoğun olmakla birlikte eserin nazım kısımlarında daha da ağırlıktadır.



Arapça, Farsça kelimelerle birlikte Aremice, Çince, Moğolca, Soğdça gibi farklı kökenlere ait kelimeler de vardır.

Eserde önemli eklerden olan “-yor şimdiki zaman eki yori- ‘yürümek’ fiilinin yori-r geniş zaman şeklinden çıkmıştır.” (Ergin 1986: 296). Ek, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde genellikle tasvirî birleşik fiillerin yardımcı fiili şeklinde çekimlerinde kullanılırken Osmanlı Türkçesinde benzer hece düşmüş ve “-yor” şeklinde şimdiki zaman eki olmuştur. Metnimizde şimdiki zaman için az da olsa “-yor” eki kullanılmıştır. Bu eke Eski Türkiye Türkçesinde nadiren rastlandığını bilmekteyiz. Ek, XIV. yüzyılın bazı metinlerinde görülmektedir (Timurtaş, 1991, 35). Ekin, fiil kökünden başlayan yolculuğunu Selçuk-nâme’de görmekteyiz (Demir, 2011, 63).

-p zarf-fiil ve dur- yardımcı fiili ile oluşturulan alıp-durur “almıştır”, viripdür “vermiştir”, sarmaşup-durur “sarmaşmıştır, biçimindeki geçmiş zaman kipinin kurulması (Korkmaz, 2009, 68) görülür.

İsim-fiillerin alısaram “alacağım”, alısar, geliserem “geleceğim”, solısar “solacak” vb. örneklerde görülen çekimli fiil türleri vardır (Korkmaz, 2009, 68).

Tevârih-i Al-i Selçuk’ta öğrenilen geçmiş zaman eki sadece muş, miş biçiminde değildir. Bu ek - (ü)bdür, -(u)pdurur, -(u)pturur şeklinde de geçmektedir:

- دُشُبْدُرُ: دُشُبْدُرُ düşübdür (5a/11)
- كَلِپْدُرُرُزُ: كَلِپْدُرُرُزُ kılıpdururuz (101b/17)
- تُوْرُپْتُرُرُزُ: تُوْرُپْتُرُرُزُ turuptururuz (121b/8)

Eserde gereklilik kipini anlatmak için -A istek eki ve -mAk gerek, -sA gerek(dür) birleşik yapıları kullanılmıştır:

- كَرَكُ: مَقُ كَرَكُ almak gerek (146b / 13), سَتْمَقُ: كَرَكُ satmak gerek (146b/14).
- كَرَكْدُرُ: س كَرَكْدُرُ varsavuz gerekdür, كَرَكْدُرُ: وَاْرَسُوْزُ كَرَكْدُرُ itsevüz gerekdür (60b/10), كَرَكْدُرُ: اِيْشُوْزُ كَرَكْدُرُ itsevüz gerekdür (60b/11).

Kalın sıradan sözlerin iç ve son seslerinde görülen k > h değişimi akşam > ahşam (35a/8), nacak > nacaḥ, aktar > ahtar, uyku > uyḥu, yoksul > yoḥsul, korku > korḥu, yık- > yıḥ-, ok- > oḥ- ... (Korkmaz, 2009, 68) gibi örneklerde görülür.

Tevârih-i Al-i Selçuk’ta geçen hayvan isimleri genellikle Türkçedir: geyik, at, deve, arslan, yılan, sığır, toḥuz, keklük, bildırcın, kuzı, kısarak, çekirge, sinek, kurt, ayu, dilkü, balık, eşek, gügercin gibi.

Eserde karşılaştığım önemli özelliklerden biri de şudur: Kökenleri farklı fakat anlamları aynı kelimeler bir arada kullanılmıştır: çeri, leşker, nöker; kuşak, uçkur, kemer gibi.

Aynı kelimenin düz-yuvarlak şekli vardır: demir-demür, kılavuz-kulavuz, bulıt-bulut...

Aynı kelimenin farklı biçimleri vardır: كَرِنْدَاشُ karındaş (32a/4), كَرْدَاشُ kardeş (434a/16), كَرْدَاشُ kardaş (338a/14).

Zıt anlamlı kelimeler genellikle bir arada kullanılmıştır: gicede ve gündüzde (34a/11), eyüsünde ve yavuzında (40b/4)...

Eser, deyimler açısından oldukça zengindir. Kalıplaşmış iki veya daha fazla kelime ile kısa, zengin, özlü ve çekici anlatımı sağlamak için deyimler oldukça çok sık kullanılmıştır. Bazıları şunlardır: ele getir-, gönli tar ol-, gönline gir, göz gezdür-, gözü tuş olmak- malına göz dut-, ortadan götür-...¹

Tahkiye üslubunun gereği olarak, anlatılmak istenen durumu veya hadiseyi açıklamak, anlatılanları dinleyicilerin zihninde kolay canlandırmak, dinleyenlerin veya okuyanların dikkatlerinin canlı tutmak için eserde benzetmelere sık sık müracaat edilmiştir. Bunlar içerisinde halk eserinin en önemli özelliklerinden olan hayvan benzetmeleri ağırlıktadır. Bazı benzetmeler de destanda adı geçen gazilerin çok güçlü olduklarını anlatmak için kullanılmıştır:

▪ ve çeriye giricek yeni toḡmuş buzagu / gibi (16a/15), savaş idicek şu aç toḡan / gibi (16a/15).

Öznesi ve konusu aynı olan basit cümleler arka arkaya getirilerek sıralı cümleler oluşturulmuştur. Ses ahenginin aynı tür eklerle sağlandığı bu türdeki cümleler, müstakil olarak incelendiğinde anlatımda kopukluk olacağı görülecektir: “Her bir boy bir iklimde düşe Tacik ve Otrak ile karışalar, boylu boyunu ve sünüğünü unıdalar” (Demir, 2011, 65).

Devrik cümle ise eserde pek az bulunmaktadır: “Ve leşkerün içine fetret düşdi, her kişiye başı kayısı oldu kıyâmet günü gibi.” (Demir, 2011, 65).

¹ Demir, Necati (2011). “Türk Dünyasının Ortak Kaynağı: “Yazıcıoğlu Ali’ nin Selçuk-name’si”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 58, s.49-68.



Türklerin İslamiyete girmeleriyle birlikte Fars kaynaklı “ki”li birleşik cümlelerin yanında “çün”lü birleşik cümleler de Türk sentaksına girmiş, bilhassa dil yönünden Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyan eserlerde bol bol kullanılmıştır (Cemiloğlu, 1994, 409). Dönemin diğer eserleri gibi çün, çünkü, kaçan, el-kıssa, pes... edatlarıyla başlayan cümleler, Selçuk-name’de sık sık görülmektedir. Bu tür edatlar genellikle paragraf gerektiren yerlerde, ilk cümlelerin başında kullanılmıştır (Demir, 2011, 65).

Yazıcızâde Ali’nin yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Selçuk adlı eserde cümleler, kelime grupları bakımından incelenirken Leyla Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabı temel çerçeve olarak kabul edilmiştir.

2. KELİME GRUPLARI

(Ergin, 1989, 353) “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde kelime grubunu, “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve imlasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir” şeklinde tanımlamıştır.

Kelime grubu; bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir (Karahan, 2018, 39).

2.1.İsim Tamlaması

İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır (Karahan, 2018, 42).

Özellikleri:

a.İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır.

- Türkistan (ty) iklimi (tn) (1b/7)
- ikisinüj (ty) arasında (tn) (8a/5)
- bunun (ty) üzerine (tn) (4b/17)

b.Birinci unsuru ilgi hali eki taşıyan isim tamlaması *belirtili isim tamlamasıdır*.

- anların kabileleri (2a/6)
- anların hakimlerinden (4b/16)
- anasının emcegin (5b/3)
- senün sözünden (6a/16)

c.İsim tamlamasında birden fazla tamlayan ve tamlanan unsur bulunabilir.

- anın ali ve ashabı (1b/10)
- arap kabileleri ve boyları (1b/15)
- Türk şu’beleri ve boyları (2a/7)
- ilçi ve nöker menzilesindedür (9b/15)
- her birinün oğlanları ve ogul oğlanları ve boyları (10a/12)

ç.Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili, her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir. Değişikliği veya değişmezliği belirleyen tamlama unsurları arasındaki anlam ilişkisidir.

- Hind Denizi (1b/16)
- İslam ehli (4b/17)

d.Birinci unsurunda ilgi hali eki bulunmayan isim tamlaması, *belirtisiz isim tamlamasıdır*. Bu tamlama, belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar.

- cihan halkını (1b/9)
- gönlüm dileği (6a/17)
- kırk kapısı (5a/13)
- geyik boynuzundan (29b/2)
- kuzı derisi kürk (39a/5)
- padişahlık tahtı (9b/17)
- yollu yolın (10a/13)

e.İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu olabilir.

- ol ulu oğlanları (ty) neslinden (ty) (9b/9) (tamlayan: sıfat tamlaması)
- benim yirüme han olmak (ty) yolu(tn) (9b/17) (tamlayan: isim-fiil grubu)



- yılan ve kuyruğu (ty) uzunı (tn) (17b/14) (tamlayan: bağlama grubu)

2.2. Sıfat Tamlaması

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur (Karahan, 2018, 48).

Özellikleri:

a.Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar.

- yürekli alp (16b/9)
- çokluk boylar (7a/9)
- ol yaylaklara (9a/15)
- birkaç günden (9b/6)
- bu oğlanlar (9b/6)

Türk dilinde sayı sıfatlarından ve topluluk bildiren isimlerden sonra gelen kelimeler çokluk eki almazlar. Fakat Eski Anadolu Türkçesinde az da olsa +lAr ekinin kullanıldığı görülmektedir (Gülsevin, 1997, 9).

- birkaç evler(e) (8b/1)

b.Sıfat tamlaması, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- Nite ki **bundan öndünki zamanda** çün Tatar galib-idiler.(zarf)

c.Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna sıfat veya isim unsuru olarak katılabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır.

- bir günlük / yol (5a/13)
bir / günlük
- ol / bir yaşında oğlancuk (5b/13)
bir yaşında / oğlancuk
bir / yaşında
- ol / iki avratdan (6a/7)
iki / avratdan

d.Bir sıfat tamlamasında, ismi niteleyen aynı türden birden fazla sıfat unsuru bulunabilir.

- arı pak / damen (17a/4)

e.Bu tamlamada, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir.

- arı ve görklü / suretli (5b/9) (sıfat unsuru: bağlama grubu)
- kendü / boyların ve asılların (9a/10) (isim unsuru: bağlama grubu)

f. Tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tanımlanır.

- kullukdan kalmış / kocaları (17a/8)

2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Özellikleri:

a.Grubun ana unsuru sıfat fiildir, genellikle grubun sonunda bulunur. Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim-fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez (Karahan, 2018, 53-54).

- ve Enkura Irmagı ve Türkistan ve Ayguristan ve Nayıman ta'ifelerine (yt) / mensup olan (y) (2a/1)

b.Sıfat-fiil grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- Ele girmeyen kişiler gündüz kuyılarda ve kârizlerde gizlenürlerdi. (42a/1) (sıfat)

2.4. İsim-Fiil Grubu

Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan, 2018, 55).

- deve ve sığır ve koyun (bsn) / güdmeg (y) (15a/6)
- bunun gibi işe ikdam edenlere (yt) / mukayyed olmamak (y)(40b/17)



2.5. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan, 2018, 57).

Özellikleri:

a.Grubun ana unsuru zarf fiildir. Zarf-fiil, genellikle grubun sonunda bulunur. Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim-fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez.

- adem salevatullahi aleyhiye (yt) / Havva'yı (bln) / çift virüp (y) (1b/5)
- kalan iklimlere dahu (çe) / padişah olup (y) (1b/7)
- ve Hindu Keşmir ve İran zemin ve Rum ve Şam ve Mısır vilayetlerine (yt)/ kuvvet ve şevket ve tasallut ve istila birle (zt)/ müteferrik olup (y) (2a/8)
- Amma (be) henüz (z) / eve (yt) / getürmedin (y)(6a/9)
- bir içi çürümüş büyük ağacın içine (yt) / girüp (y) (8a/6)
- yir yüzünün memleketlerin (bln) / tutup (y) (10a/5)
- illü ilinden boylu boyından (yt) / getürdüp (y) (14a/4)
- can kulagıyla(z) / işidüp (y) (14a/8)

b.Zarf-fiil grubu, söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yapar.

- Anuñ asduğın göricek kal'ayı virdiler. (36a/13)
- Ol kul bu sözi işidicek sakın oldı.(37a/16)

2.6. Tekrar Grubu

Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur (Karahan, 2018, 60).

Özellikleri:

a.Grupta yer alan kelimeler arasında hem şekil, hem de anlam ilişkisi vardır.

Unsurları aynı olan tekrar grupları:

- dürlü dürlü (30b/13), anıl anıl (32a/5), birer birer (39b/8)

Unsurları yakın olan tekrar grupları:

- yirine yurtına, birin ikin gel-

2.7.Edat Grubu

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur (Karahan, 2018, 62).

Özellikleri:

a.Edat grubunda, isim unsuru kelime grubu olabilir.

- **etraf-ı alemde her birinün zürriyatı yayılmag** / için (isim unsuru: isim-fiil grubu) (1b/4)
- **bu zamanlara** / degin (2a/15) (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- **ve çeriye giricek yeni toğmuş buzagu** / gibi (16a/15) (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- **savaş idicek şu aç toğan** / gibi (16a/15) (isim unsuru: sıfat tamlaması)

b.Edat grubu, söz dizimi içinde, sıfat zarf veya isim görevi yapar. Grup, yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, durum benzetme, sebep, miktar, şart vs. bildirir.

- **Magrib ve Firengistan Deñizi kıranına degin** / hükm itdiler. (18b/15) (zarf)
- **mal ve mülk / den ötüri** biri biri-y-ile muhasemet ve düşmanlık ve münaza'at ideler. (10a/8)

(zarf)

c.Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur.

- **bunun** gibi (1b/13)(-un eki)

e.Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolay vb.) sonda bulunur.

- oğıla (ok / ile), bıçag-ile, fâl / gibi, leşkeri-y-ile, tâzi atlar / gibi, zehirle, gündüz / gibi, Lişter'ün valisi Porsuk / birle

NOT: -DAn sonra ve -DAn önce kelimeleri, zaman, yer, sıra anlamlarını korudukları, isimlerle aralarına pekiştirici veya derece bildiren bir unsur alabildikleri, ortak bir isim etrafında art arda



kullanabildikleri örnekler de birer zarftır. -DAn sonra ve -DAn önce yapısı içindeki sonra ve önce kelimelerinin anlam ve kullanım özellikleri dikkate alınmadan sadece edat kategorisi içinde değerlendirilmesi doğru değildir.

O hâlde, -DAn sonra ve -DAn önce yapısının kelime içindeki türü, anlam ve kullanım özellikleri dikkate alınarak belirlenmelidir.²

- **Birkaç gün / den sonra** göçe irişdi. (8b/10) (zarf)
- **Vefatın / dan sonra** vücuda gelüp münşâ'ib olup tevayif oldılar. (4a/16) (zarf)
- **Siz istedikten sonra** ben niçin yapmayayım. (edat)
(Mademki siz istiyorsunuz ben de yaparım.)
- **Öyle konuşmadan önce** sana yapılanları hatırla. (edat)
(Öyle konuşacağına/ konuşacağıın yerde sana yapılanları hatırla.)

2.8. Bağlama Grubu

Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur (Karahan, 2018, 65).

Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla ad ögesinin veya cümlenin oluşturduğu söz öbeğidir. Sıralama söz öbekleri de denen bu öbeklerde, ögeler asıl ve yardımcı olarak ayrılmaz (Karaağaç, 2012, 478).

Özellikleri:

a.Bağlama edatı (ve, veya, ile, ila, fakat, ama, değil vb.) isim unsurlarını arasında bulunur. İsim unsurları, grubun kuruluşuna eşit olarak katılırlar.

- menşe' ve makam (1b/4)
- yir ve yurt (1b/7)
- gaza ve cihad (1b/8)
- haviye-i gavayet ve dalaletden (1b/9)
- yirlü ve sahra-nişin ve göçgün (1b/11)
- mergzar ve çayırlar ve ot (1b/12)
- sahra ve yazılar ve dereler ve taglar ve bişe ve ormanlar (1b/16)
- yaylak ve kışlaklar (2a/3)
- bizim ulu ve yüce taglar (5a/9)
- yaban yurtlu ve yürük (5a/8)

b.Bağlama grubu, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- Yabanda **bir altun yay ve üç altun ok** buldılar. (9b/7) (isim)

c.“ne... ne...”, “hem... hem...”, “...da ...da”, “ister... ister...”, “ya... ya...”, “...mi ...mi”, “gerek... gerek...” gibi bağlanma edatlarıyla kurulan bir bağlama grubunda edatlar, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur.

▪ ve eger on nevbet dahı sınımak vaki' olursa girü ikdam itsünler ki bu padişahın nesebi yokdur ve hem kavli ağıludur ve hem gaddardur. (2a/16)

▪ Ve bu halk kimisi oğlın buldı ve kimisi karındaşın ve kimisi hısımın ve yârin, dostın buldı.(35b/5)

2.9. Unvan Grubu

Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur (Karahan, 2018, 68). Unvan grubunu birleşik isim gruplarından ayıran temel fark, şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık isminin ise sonra gelmesidir. Unsurlar ek almadan birleşerek oluşan bu kelime grubunun vurgusu birinci ögenin üzerinde bulunur.

Özellikleri:

a.Bu grupta şahıs ismi başta, unvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. İki unsur, eksiz birleşir.

- Ebulca Han (5a/7), Türkân Hatun (29b/14), Tugrul Bey (26a/4), Lokman Han (18b/8)

b.Birinci unsuru veya akrabalık ismi olan “Sultan Orhan, Dede Korkut, Hoca Nasrettin, Doktor Murat, Hemsire Selma, Albay Şadan, Baba Necmi” gibi kelime grupları, unvan grubu değil, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin vurgusu sonda, unvan gruplarının vurgusu başta bulunur (Karahan, 2018, 69).

- Sultan Tugrul Beg (25b/10), Sultan Mahmud (19b/10)

² Karahan, Leyla (2007). “Sonra, Önce” Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu. Uluslararası Türklük Araştırmaları Sempozyumu. S.1, s.39-48.



2.10. Birleşik İsim Grubu

Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur (Karahana, 2018, 69).

- ‘Abdü’l-melik (26a/4), ‘Amidü’l-mülk (26a/6)

Özellikleri:

a.Bu grup, söz dizimi içinde isim görevi yapar.

- Ve **Nizâmü’l- mülk**, ki evvel-den kendünün mülâzımı-y-dı, vizâreti aña virdi. (26a/5)

2.11. Ünlem Grubu

Bir ünlem ile isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur (Karahana, 2018, 70).

Özellikleri:

a.Bu grupta ünlem başta, isim unsuru sonda bulunur. Ünlem ve isim unsuru eksiz birleşir.

- Ey Hüzavend ! (22b/7)
- Ey Sultân-ı Melikşah (27b/4)
- İy baba! (28b/15)
- İy benüm anam! (5b/5)
- Hey! Sultan kaçdı! (42b/3)

b.Bu grupta isim unsuru kelime grubu olabilir.

- İy benüm oğlanlarım ve ciger-küşelerüm

2.12. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur (Karahana, 2018, 72).

- tokuz yüz baş kısrak, toksan bin baş irek koyun, dört yüz seksen birinci yıl, yetmiş geyik, yigirmi beş yıl.

2.13. Birleşik Fiil

Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, “ bir hareketi karşılayan birleşik fiiller”, ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki grupta incelenebilir: (Karahana, 2018, 73).

2.13.1.Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, bir isim ile bir fiil unsurunun birleşmesinden meydana gelmiştir. Fiil, ya bir ana yardımcı fiildir, ya da sözlük anlamı dışında kullanılan bir başka fiildir.

2.13.1.1.Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Özellikleri:

a.Bu tip birleşik fiillerde “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-,” yardımcı fiilleri kullanılır. Asıl unsur olan fiil başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, bir çekim görevi yaparak anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir (Karahana, 2018, 73).

- kutlu olsun! (10b/2)
- du’a ideler (15b/3)
- berhurdar olalar (15b/4)
- kasd itmeyeler (10b/4)
- selam virmege (14b/16)
- hizmet itmege (14b/16)

b.En işlek yardımcı fiiller, “et-“ ve “ol-“ fiilleridir. “yap-, bulun-“ fiilleri de sıkça kullanılır.”kıl-“ ve “eyle-“ fiillerinin ise işlekliliği azalmıştır.

- Anuñ ma’nisi ol zaman dilince birbirine ulaşmak ve **meded itmekdür** .(7b/2)
- Oğlanlarına **ok atmak** ve **at segirtmek** ve **güreş tutmak** eyü öğredeler (16b/7)
- Karıncalar ittifak - ile kagan arslanı ‘**aciz ü dermande kılurlar**.(18a/6)
- Çok üyez ve sivrisinek pili **dermande kılurlar** .(18a/7)
- Ta’amı geç yiyeler ki iştiha **galib ola**. (18a/8)
- **Şehid itdiler**. (30a/8)
- Tâ âhir bu Emir Ca’fer varıp babasından **dilek itdi**. (31a/5)
- Şöyle ki, buldıkları yirde müsülmanları **helâk iderlerdi**. (35a/6)

2.13.1.2.Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Bazı birleşik fiillerde, “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-“ yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. Sözlük anlamlarını kaybetmiş, ya da deyimleşmiştir.



- Ahir **fursat buldılar.** (20a/12)
- Huruc itmege **bahane gözedürler-idi.** (20b/15)
- **Can kulağıyla işidüp** anı ‘ayn-ı sa’adet ve devlet bilüp anuñ-ıla ‘amel kılasız. (14a/8)
- Sultan dahı İsfahan halkıyla bu kal’anuñ muhasarasına **meşğul oldu.** (35b/10)
- Bunuñ bahadurlığına Hitay halkı **hayran kaldılar.** (39b/13)
- Ol dahı fuzulane **cevab virdi.** (40a/1)

2.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Tasvir fiili, asıl fiile *yeterlik, tezlik, ihtimali, yaklaşma* vb. anlamlar katar.

a. Bu birleşik fiiller, zarf-fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -A, -I, Ip zarf-fiil eklerinden birini taşır.

Fiil + zarf- fiil eki + yardımcı fiil : birleşik fiil

- Al + ı + vir- : alıvir- (29b/12)

b. *Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-* yardımcı fiilleri asıl fiile *yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma* gibi anlamlar kazandırır.

- Halife anı anda almaya ve Emirü’l -mü’minin **idivereler.** (31a/7)
- Alah rahmet itsün aña ki beni evüme **iledüvere!** (35a/9)
- Eger ebsem oturmassañ buyururam ki seni şu kapuda **asa korlar.** (37a/14)
- Bir yıl **salvirmedi.** (39b/14)

2.14. Kısaltma Grupları

Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır (Karahana, 2018, 79).

Özellikleri:

a. Birinci unsuru uzaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grupları (uzaklaşma grubu)

- Nite ki **bundan öndünki** zamanda çün Tatar galib-idiler. (4a/8)

İsim + uzaklaşma hâli eki + isim + yönelme hâli eki³

- Bir ucından bir ucına (5a/13)

b. Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grupları

İyelikli isnat grubu:

- bazusu kuvvetlü (43a/4), gögsi yassı (43b/11),
- c. Bunlar dışında da farklı yapılarda kısaltma grupları ile karşılaşılıyor.
- Benüm dahı (6a/17)

SONUÇ

Yazıcızâde Ali’nin yazmış olduğu *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* adlı eserde kelime gruplarını incelemeyi amaçladığımız bu çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

1. Eserde isim tamlamasına sık sık rastlanmaktadır.
2. Tamlamaların iç içe girdiği yapılar yer almaktadır.
3. Fiil gruplarına değinecek olursak; eserde çok sık zarf-fiil grubu vardır.
4. İsim-fiil gruplarının “-mAk” ekiyle, sıfat-fiil gruplarının ise “-An” ekiyle yapıldıkları görülmektedir. Kimi zaman zarf-fiil grubunun, “-IcAk” ekiyle cümlede kullanıldığı ancak; anlamca “-IncA” anlamı verdiğini görmekteyiz.
5. Tekrar gruplarından aynen tekrarlarının kullanımı daha yaygındır.
6. Unvan grupları tarihi bir eser olması sebebiyle çok fazladır.
7. *-DAn sonra ve -DAn önce* yapısının metinde çok sık kullanıldığına rastlıyoruz fakat bu yapı bir edat grubu değil çoğu cümlede zarf görevindedir.
8. Eserde bağlama grupları “kimisi... kimisi...”, “ve... ve...”, “hem... hem...”, bağlaçlarıyla kurulmuştur.
9. Kısaltma gruplarına örnek çok az sayıdadır.

³ Özkan, Abdurrahman (2004). “Türkçe Sözlük’teki Kısaltma Grupları”. Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları, S. 12, s.178.



10.Özellikle isim unsuru ile yapılan birleşik fiil gruplarına oldukça sık rastlanmakla beraber birleşik fiil grubunun kullanımı oldukça yaygındır.

KISALTMALAR

be	: bağlama edatı
bln	: belirtili nesne
bsn	: belirtisiz nesne
çe	: çekim edatı
i	: isim
ö	: özne
s	: sıfat
tn	: tamlanan
ty	: tamlayan
y	: yüklem
yt	: yer tamlayıcısı
z	: zarf

KAYNAKÇA

- Bakır, Abdullah (2017). *Yazıcızade Ali, Tevârih-i Âl-i Selçuk. [Oğuzname- Selçuklu Tarihi] (Giriş-Metin-Dizin)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Cemiloğlu, İsmet (1994). Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde “Çün”lü Cümleler. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, S.510, s.409-413.
- Demir, Fatih; Durdu, Arslan (2017). Tevârih-i Âl-i Selçuk [Oğuzname- Selçuklu Tarihi] (Giriş-Metin-Dizin). *Journal of Turkish Language and Literature*, S.4, s.265-272.
- Demir, Necati (2011). Türk Dünyasının Ortak Kaynağı: Yazıcıoğlu Ali'nin Selçuk-name'si. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S 58, s.49-68.
- Ergin, Muharrem (2002). *Türk Dil Bilgisi*. Ankara: Bayrak Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Hacieminoğlu, Necmettin (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2007). “Sonra, Önce” Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu. *Uluslararası Türklük Araştırmaları Sempozyumu*, S.1, s.39-48.
- Karahan, Leyla (2018). *Türkçede Söz Dizimi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2009). Anadolu’da Oğuz Türkçesi Temelinde İlk Yazı Dilinin Kuruluşu. *Belleten*, S.2, s.61-69.
- Korkmaz, Zeynep (2011). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (2009). Selçukname. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c.36, ss.397-398), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, Abdurrahman (2004). Türkçe Sözlük’teki Kısaltma Grupları. *Araştırmalar- İnsan Bilimleri Araştırmaları*, S. 12, s.178.
- Timurtaş, F.Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Yazıcızade, Ali (2009). *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. Haz. Abdullah Bakır, İstanbul: Çamlıca Yayınları.